

УДК 37.06:2-584-044.372

ПЕДАГОГІКА ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЯК ЧИННИК ПОДОЛАННЯ ДУХОВНОЇ КРИЗИ ОСОБИСТОСТІ

Дерстуганова Н.В.

Класичний приватний університет

В умовах глобальної секуляризації суспільства актуальним є пошук нових підходів підготовки бакалаврів із теології до комунікативної взаємодії у професійній діяльності. У статті проаналізовані різні тлумачення сутності ключових їх понять нашого дослідження: «взаємодія» й «комунікативна взаємодія». З'ясовано, що будь-який вид людської діяльності обумовлений безліччю різноманітних взаємодій, що визначає фундаментальність цього поняття, його багатозначність та загальність. Досліджені основні точки зору науковців щодо співвідношення термінів «комунікація», «спілкування» та «взаємодія». На основі розгорнутого теоретичного аналізу педагогічної та соціологічної літератури надане авторське тлумачення конструкту «комунікативна взаємодія».

Ключові слова: взаємодія, комунікація, спілкування, зв'язок, комунікативна взаємодія.

Постановка проблеми. Глобальний процес секуляризації сучасного суспільства істотним чином змінив напрям вектору ціннісного розвитку соціуму. Віддаляючись від християнства, дотримуючись курсу на «раціоналізацію» культури, науки та освіти, суспільство намагалося замінити віру розумом, цілеспрямовано занижуючи значущість церкви в духовному житті людини. Претендуючи на універсальність, секуляризація відводить духовним потребам особистості місце виключно в приватному житті людини, що призводить до падіння моральності усього суспільства.

Одним із істотних наслідків процесу секуляризації є духовна криза особистості, відірваної від багатовікових непорушних цінностей християнства і перебуваючої в духовному вакуумі, дезорієнтованої в системі цінностей, що відчуває самотність і невпевненість. Радянська секуляризація, обравши вкрай агресивні войовничі форми, мала на меті відрив усіх сфер життя суспільства від релігії, особливо освіти й науки, підмінивши духовну складову ідеологічною.

У останні десятиліття Церква отримала можливість вільно здійснювати богослужіння, проповідувати євангельські істини, відновлювати зруйновані і будувати нові храми й монастирі. Особливо гостро відчувається необхідність у релігійній освіті наших співвітчизників, які на заклик власної душі прийшли в храми, але усвідомлюють нестачу знань про правильне владштування духовного життя. Саме тому перед православним духовенством і теологами поставлено масштабне завдання донесення євангельських істин прихожанам і широкому колу людей, які тільки починають пошук духовних орієнтирів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен комунікації детально розглянуто у роботах Т. Адамьянц, М. Антіпової, К. Вердербер та Р. Вердербер, В. Вишнякова, Е. Гріффіна, О. Гулевич, Г. Почепцова, М. Харитоновна, Т. Шибутані, І. Яковлева.

Дослідженням в області людських взаємодій присвятили свої наукові праці: О. Вознюк, Е. Гофман, С. Коротаєва, О. Леонтьєв, А. Мудрик, О. Резаєв, О. Ткаченко.

Формування професійно-комунікативної компетентності розглянуто Н. Волковою, Г. Кислінською, О. Москаленко, Л. Нагорнюк, І. Ценєвою.

Питання теорії і практики проповідницької діяльності відображено у роботах архієпископа Феодосія (Більченко), В. Буреги, священника Олексія Лимарева, ігумена Марка (Лозинського), архієпископа Аверкія (Таушева).

Аналіз наукових праць свідчить, що недостатньо дослідженим є процес формування готовності майбутніх бакалаврів із теології до пошуку ефективних шляхів комунікативної взаємодії з широким колом людей.

Мета статті. Головною метою є дослідження різних підходів науковців щодо тлумачення сутності понять «взаємодія» й «комунікативна взаємодія», надання авторського трактування конструкту «комунікативна взаємодія».

Виклад основного матеріалу. Ще з часів Древньої Греції учених цікавило питання існування взаємозв'язків навколишнього світу.

Давньогрецький філософ Арістотель вважав, що кожен рух і кожна річ має своїм початком деякий інший рух, який, у свою чергу, має своїм початком третій рух. Але існує деяка першопричина, що є принципом руху, при цьому залишається нерухомою. Русійним і одночасно нерухомим початком, на думку Арістотеля, є Бог, який приводить у рух весь матеріальний світ [7].

Провідне місце у філософії і природознавстві Нового часу зайняла ідея механічної взаємодії, визначена законами механіки І. Ньютона. Поряд із цим виникли філософські вчення, що спиралися на більш глибоке розуміння взаємодії: монадологія Г. Лейбніца та натурфілософія Е. Регеля. Діалектичний характер взаємодії, відносність протиставлення активного і пасивного компонентів, причини і наслідку в процесі взаємодії підкреслив Г. Гегель [12, с. 78].

Знамениті вчені-фізики А. Ейнштейн і М. Планк вважали, що первинним для будь-якого процесу, події, закону є причина, а вторинними – наслідки, визначені цією причиною, тобто основа будь-якої форми детермінізму лежить у причинності [13, с. 16].

На думку відомого філософа О. Спіркіна, дослідження різних форм зв'язків і взаємодії – первинне завдання пізнання. Зв'язок, взаємодія – ось перше, що виступає перед нами, коли ми розглядаємо той або інший об'єкт». Філософ

зауважував: «Ігнорування принципу загального зв'язку і взаємодії згубно позначається в практичних справах» [11, с. 265].

Проаналізуємо різні підходи щодо тлумачення сутності ключових понять нашого дослідження: «взаємодія» й «комунікативна взаємодія».

У сучасній українській мові поняття «взаємодія» вживається у двох значеннях: 1. Взаємний зв'язок між предметами в дії, а також погоджена дія між ким-небудь або чим-небудь. 2. Взаємний вплив тіл чи частинок, який зумовлює зміну стану їхнього руху [1, с. 125].

Згідно з підходом, запропонованим у Короткому словнику педагогічних понять (О. Коняєвої, Л. Павлової), «взаємодія» розуміється як погоджена діяльність для досягнення спільних цілей і результатів, рішення значимої проблеми або завдання, а також як стан, який представляє зв'язок педагогічних явищ, їх обопільний вплив, що призводить до зміни їх властивостей і якостей; нормальний природний параметр будь-якого соціального феномену в його ставленні до інших; загальна універсальна риса педагогічного явища, поза якою вони не можуть бути пізнані і зрозумілі як педагогічні феномени, а їх дію – як спільність; умисний контакт педагога і вихованців, наслідком якого є взаємні зміни в їх поведінці, діяльності і стосунках [5, с. 14].

Поняття «взаємодія» у Енциклопедії професійної освіти (за редакцією С. Батишева) пояснюється як: 1) філософська категорія для позначення різного роду зв'язків між об'єктами (процесами, явищами, предметами); 2) у педагогіці і психології терміном «взаємодія» описують явища погодженої активності людей в різних видах спільної діяльності (трудовій, навчально-виробничій, ігровій), невід'ємною складовою яких є спілкування. Результатом встановлення взаємодії є організаційна реальність, тобто система особливих взаємозалежностей і взаємозв'язків між членами деякої соціальної цілісності [14].

Більш детальне пояснення дефініції «взаємодія» запропоновано у Словнику базових понять з курсу «Педагогіка» (укладач О. Антонова): 1) процес впливу людей один на одного, що породжує їхню взаємозумовленість, зв'язки і відносини; 2) погоджена спільна діяльність, спрямована на досягнення єдиних цілей та розв'язання проблем і завдань; 3) система усвідомлених, погоджених відносин, дій та спілкування заснована на взаєморозумінні та взаємній підтримці, спрямована на досягнення єдиної значущої для всіх мети (результатів); 4) категорія, що відбиває процеси впливу матеріальних об'єктів один на одного, об'єктивна й універсальна форма руху, розвитку, що визначає існування і структурну організацію будь-якої матеріальної системи; 5) одна з загальних форм взаємозв'язку між явищами, суть якої полягає у зворотному діянні одного предмета чи явища на інше. Взаємодія – двобічний процес, у якому кожна з взаємодіючих сторін зумовлює іншу, виступає і як причина, і як наслідок. Діалектичний характер взаємодії виявляється у взаємоперетворюваності протилежностей [10, с. 9].

Аналізуючи сутність поняття «взаємодія» крізь призму довідниково-енциклопедичної літератури, стає очевидним: будь-який вид людської діяльності обумовлений безліччю різноманітних взаємодій, що і визначає фундаментальність досліджуваного поняття, його багато-значність і, свого роду, загальність.

Український учений О. Вознюк, у коло наукових інтересів якого входить нова парадигма освіти, синтез науки та релігії, у монографії «Головні аспекти загальної теорії впливу» зазначає: «Філософсько аксіомою став висновок про те, що взаємодія – це перша, з чим стикається людина, розглядаючи матерію, що рухається. А процес взаємодії матеріальних форм завжди виявляє феномен їх взаємного впливу. Зрозуміти фундаментальний механізм цього впливу означає осягнути суть нашого світу, а тому відповісти на багато животрепетних питань, що стоять на порядку денному сучасності» [2, с. 5].

Американський дослідник, представник символічного інтеракціонізму, одного з найбільш впливових напрямів у світовій соціології і соціальній психології, Е. Гофман доходить висновку, що поняття «взаємодія», на жаль, означало все, і майже не розглядалися одиниці аналізу, необхідні при пильному розгляді взаємодії особистостей. Потрібний переклад із мови структури на мову взаємодії, навіть при збереженні ключового моменту соціологічного методу – акценту на правилах і нормативному розумінні. Науковець виокремлює взаємодію сфокусовану та не сфокусовану, характеризуючи їх наступним чином: сфокусована взаємодія – це взаємодія, що відбувається в стані розмови; несфокусована взаємодія відбувається, скажімо, коли дві людини оцінюють один одного, чекаючи автобус, але не поширюють один на одного статус співучасників у відкритому стані розмови [4, с. 173-174].

Автор оригінальних і продуктивних педагогічних концепцій особистості і спілкування учений-педагог А. Мудрик крізь призму соціальної педагогіки дає наступне визначення «взаємодії»: «У найбільш загальному вигляді взаємодію можна розглядати як організацію спільних дій індивідів, груп і організацій, що дозволяє їм реалізувати будь-яку загальну для них роботу. Змістовною основою взаємодії є цінності інтелектуальні, експресивні, інструментальні, соціальні, які визнані такими суспільством і (чи) організацією, в якій здійснюється взаємодія, а також цінності, що розглядаються такими членами конкретного колективу. Ці цінності специфічні для кожної сфери життєдіяльності (пізнання, спорту, спілкування і т. д.)» [9, с. 77].

Професор І. Яковлев, основним напрямом наукової діяльності якого була політична соціологія, у роботі «Ключі до спілкування. Основи теорії комунікацій» дав визначення комунікації як інформаційної взаємодії між людьми за допомогою знаків, носіями яких є сама людина або створені нею штучні засоби [15, с. 10].

Отже, у ході проведеного аналізу з'ясовано, що існує тісний взаємозв'язок між поняттями «комунікація», «спілкування» та «взаємодія». Досліджуючи трактування вказаних термінів,

стає очевидним, що для формулювання суті одного з трьох понять, учені досить часто використовують два інші поняття, тобто розкривають зміст терміну крізь призму одного з двох інших термінів, що підкреслює близькість цих дефініцій і навіть їх деяку взаємообумовленість.

Зупинимося на основних підходах щодо співвідношення термінів «комунікація», «спілкування» та «взаємодія».

Відомий український педагог Н. Волкова, проблематика досліджень якої – професійно-педагогічна комунікація, вважає, що педагогічне спілкування полягає в комунікативній взаємодії педагога з учнями, батьками, колегами, спрямованій на встановлення сприятливого психологічного клімату, на психологічну оптимізацію діяльності, обмін думками, почуттями, переживаннями, способами поведінки, звичками, а також на задоволення потреб особистості в підтримці, солідарності, співчутті, дружбі, тощо [3, с. 26].

Суттєвий інтерес для нашого дослідження становить робота закордонних науковців Д. Леонтєва та І. Ханіної «До проблеми спілкування у роботах О. Леонтєва (до 75річчя з дня народження)», в якій автори здійснили аналіз співвідношення категорій спілкування й діяльності, підстави та сенсу розгляду О. Леонтєвим спілкування як діяльності. У концепції О. Леонтєва значна увага приділена розгляду співвідношення категорій спілкування й діяльності. Багато положень формулювалися ним у дискусіях із підходом Б. Ломова, який розглядав спілкування і діяльність як два незалежні один від одного процеси. На думку О. Леонтєва, спілкування може виступати як самостійна діяльність і може входити в іншу діяльність у статусі її структурних компонентів. Якщо розуміти спілкування як діяльність, то, по-перше, воно інтенціональне; по-друге, результативне – міра збігу досягнутого результату з наміченою метою; по-третє, нормативне, що виражається у факті соціального контролю за протіканням і результатами акту спілкування. О. Леонтєв доходить висновку, що історичний розвиток форм спілкування йде від спілкування, включеного в іншу діяльність, до спілкування як самостійної діяльності [8, с. 21-22].

Особливої уваги заслуговують дослідження вченого-педагога Є. Коротаєвої, засновниці наукової школи «Педагогіка взаємодій в освітньому просторі», викладені нею у монографії «Основи педагогіки взаємодій: теорія і практика», у яких визначено, що спілкування й взаємодія як дослідницькі області складають складну (рус. *составляют сложное*) діалектичну єдність. У них опиняється так багато точок перетину, що важко іноді розібратися в атрибутивних і факультативних властивостях, які повинні були б відображати специфіку явищ.

Здійснивши аналіз співвідношення категорій «спілкування» й «взаємодія», науковець виділяє серед дефініцій «спілкування» два ряди визначень. Для першого характерне трактування спілкування через взаємодію. Із філософської точки зору саме взаємодія, а не спілкування є найважливішим атрибутом світу, що оточує нас. Взаємодія – це те, що вбирає в себе спіл-

кування, оскільки за своїми методологічними властивостями виявляється об'ємніше і ґрунтовніше за останнє. Отже, спілкування – це частина взаємодії, що розуміється як діяльність в цілому. Особливістю другого ряду визначень є включення взаємодії в процес спілкування в якості однієї з функцій, тобто взаємодія в якості особливої складової входить у структуру спілкування. Працюючи тією або іншою точкою зору залежить від загального контексту зіставлення цих категорій. Якщо взаємодія й спілкування розглядаються на методологічному рівні, то перше співвідноситься з другим як спільне з часткою. Якщо ж спілкування й взаємодію розглядати в рамках конкретної науки (психології, соціології), то допустимо, що спілкування буде явищем більш високого порядку, ніж приватні, взаємообумовлені дії індивідів у процесі спільної праці. У більшості дефініцій взаємодія розглядається як початкове, більш об'ємне явище, ніж спілкування [6, с. 103-105].

За авторською концепцією Коротаєвої Є.В., з якою ми повністю погоджуємося, взаємодія й спілкування пов'язані одне з одним, але залежно від ситуації, наукової області, тлумачення зв'язок між спілкуванням та взаємодією можна визначити як підрядний (одно поняття входить до складу іншого), або як супідрядний (рівноправний) [6, с. 119].

Розглянувши різні підходи вітчизняних та закордонних науковців щодо тлумачення та співвідношення ключових термінів нашого дослідження, спираючись на педагогічну, психологічну, філософську й соціологічну спадщину, можна певною мірою узагальнити матеріал, визначивши, що між поняттями «комунікація», «спілкування» й «взаємодія» існує тісний взаємозв'язок. Означені поняття виступають не тільки як взаємозв'язані, але й як взаємозалежні, при цьому тип співвідношення означених дефініцій залежить від ряду чинників.

Отже, у контексті нашого дослідження пропонуємо ключове поняття трактувати таким чином: комунікативна взаємодія – процес обміну інформацією між особистостями в процесі спілкування, що спричинив певні зміни в моральному або фізичному стані одного або усіх учасників.

Висновки і пропозиції. Усвідомивши взаємозв'язок моральності й релігії, наше суспільство знову звернулося до віри. Упродовж багатьох років прибічники секуляризації протиставляли науку і релігію, вважаючи, що наука здатна відповісти на усі питання, у тому числі й на духовні, зробивши релігію непотрібною, внаслідок чого виникло помилкове уявлення про те, що освічена людина не може бути релігійною.

Перед сучасною педагогічною наукою та православною церквою поставлена спільна мета відносно формування системи моральних орієнтирів суспільства, власної культурної та духовної ідентичності.

Перспективи подальших наукових пошуків полягають у глибокому науковому осмисленні, розробці й запровадженню цілісної, ґрунтовної системи фахової підготовки бакалаврів із теології до комунікативної взаємодії у професійній діяльності.

Список літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Вознюк А.В. Главные аспекты общей теории влияния: монография. – Житомир: LAP, 2017. – 116 с.
3. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: навч. посіб. / Н.П. Волкова. – К.: ВП «Академія», 2006. – 256 с.
4. Гофман Э. Ритуал взаимодействия: Очерки поведения лицом к лицу / Пер. с англ.; под. ред. Н.Н. Богомоловой, Д.А. Леонтьева. – М.: Смысл, 2009. – 319 с.
5. Коняева Е.А. Краткий словарь педагогических понятий: учебное издание / Е.А. Коняева, Л.Н. Павлова. – Челябинск: Изд-во Челяб. гос. пед. ун-та, 2012. – 131 с.
6. Коротаева Е.В. Основы педагогики взаимодействия: теория и практика: монография / Е.В. Коротаева. – Екатеринбург: Изд. УрГПУ, 2013. – 203 с.
7. Лера В.П. История античной философии. URL: https://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/Lega/_IstAnt_07.php.
8. Леонтьев Д.А. К проблеме общения в работах А.А. Леонтьева (к 75-летию со дня рождения) / Д.А. Леонтьев, И.Б. Ханина // Культурно-историческая психология. – 1/2011. – С. 20-27.
9. Мудрик А.В. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов / Под ред. В.А. Сластенина. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 200 с.
10. Словник базових понять з курсу «Педагогіка»: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів: вид. 2-ге, доп. і перероб. // Укладач О.Є. Антонова. – Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2014. – 100 с.
11. Спиркин А.Г. Философия: Учебник / А.Г. Спиркин. – 2-е изд. – М.: Гардарики, 2006. – 736 с.
12. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В.І. Шинкарук. – К.: Абрис, 2002. – 744 с.
13. Фистуль В.И. Причины физики. 17 научных эссе / В.И. Фистуль. – М.: ФИЗМАТЛИТ, 2010. – 148 с.
14. Энциклопедия профессионального образования под ред. С.Я. Батышева. (Электронный вариант). Энциклопедия издавалась в 1998-м году: Энциклопедия профессионального образования: В 3-х томах / Под ред. С.Я. Батышева. – М.: АПО, 1998.
15. Яковлев И.П. Ключи к общению. Основы теории коммуникаций. – СПб.: «Авалон», «Азбука-классика», 2006. – 240 с.

Дерстуганова Н.В.

Классический приватный университет

**ПЕДАГОГИКА ПРОФЕСІОНАЛЬНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ
КАК ФАКТОР ПРЕОДОЛЕНИЯ ДУХОВНОГО КРИЗИСА ЛИЧНОСТИ****Аннотация**

В условиях глобальной секуляризации общества актуальным является поиск новых подходов к подготовке бакалавров теологии к коммуникативному взаимодействию в профессиональной деятельности. В статье проанализированы различные толкования сущности ключевых понятий нашего исследования: «взаимодействие» и «коммуникативное взаимодействие». Установлено, что любой вид человеческой деятельности обусловлен множеством разнообразных взаимодействий, что определяет фундаментальность этого понятия, его многозначительность и всеобщность. Исследованы основные точки зрения ученых относительно соотношения терминов «коммуникация», «общение» и «взаимодействие». На основе развернутого теоретического анализа педагогической и социологической литературы сформулировано авторское толкование конструкта «коммуникативное взаимодействие».

Ключевые слова: взаимодействие, коммуникация, общение, связь, коммуникативное взаимодействие.

Derstuganova N.V.

Classic Private University

**PEDAGOGICS OF PROFESSIONAL INTERACTION
AS A FACTOR IN OVERCOMING INDIVIDUAL SPIRITUAL CRISIS****Summary**

In the conditions of global secularization new approaches to training bachelors of theology to interact with the community in their professional activity are considered to be of utmost importance. The article presents the analysis of different definitions of such key terms of our research as "interaction" and "communicative interaction". It is found out that any kind of human activity is caused by a multitude of different interactions, determining the fundamental nature of this concept, its ambiguity and universality. The main scholars' points of view concerning the relation of the terms "communication", "socialization" and "interaction" are researched. The author presents the interpretation of the construct "communicative interaction" on the basis of the detailed theoretical analysis of pedagogical and sociological literature.

Keywords: interaction, communication, socialization, connection, communicative interaction.